

فصل دوم

جغرافیای انسانی استان اصفهان

درس چهارم تقسیمات سیاسی استان

بیشتر بدانیم

از زمان تصویب قانون تقسیمات کشوری در سال ۱۳۱۶ تاکنون در تقسیم‌بندی استان، تغییرات زیادی به وجود آمده است. براساس آخرین تقسیمات کشوری، استان اصفهان دارای ۲۵ شهرستان^۱، ۵۱ بخش، ۱۰۷ شهر، ۱۳۱ دهستان است. مساحت استان بیش از ۱۰۷ هزار کیلومتر مربع و از نظر سهم، حدود ۶/۶ درصد از کل کشور است. وسعت شهرستان‌های استان با یکدیگر بسیار متفاوت است؛ به طوری که شهرستان نائین و شهرستان خمینی‌شهر به ترتیب بزرگ‌ترین و کوچک‌ترین شهرستان‌های استان‌اند. فاصله مرکز استان با دورترین شهرستان‌ها در جهت‌های مختلف جغرافیایی نسبتاً یکسان‌اند و این موقعیت جغرافیایی، دسترسی شهرستان‌ها را به مرکز استان متوازن می‌کند (شکل ۲-۱).

فعالیت گروهی ۲-۱

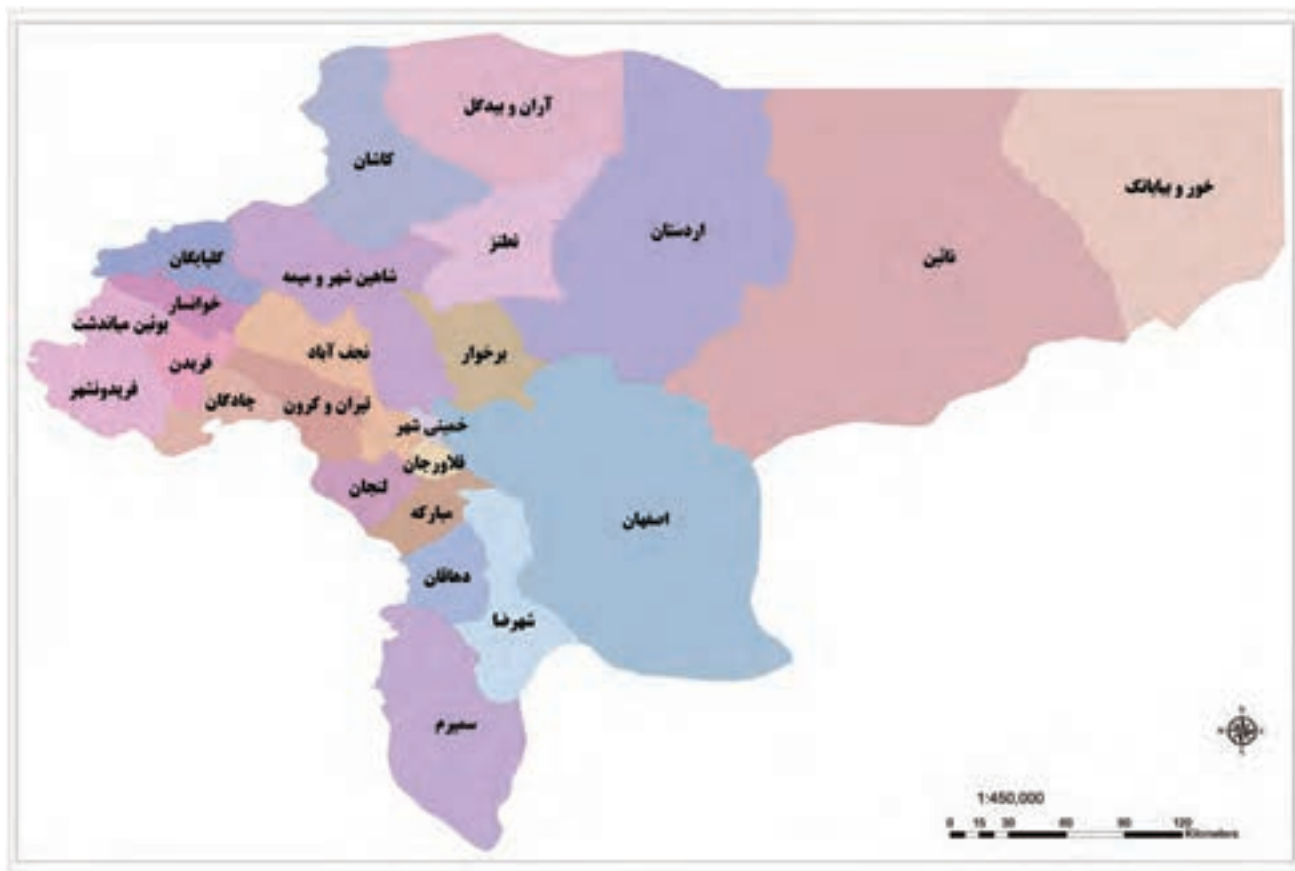
با توجه به شکل ۲-۱ پاسخ دهید :

۱- شما در شهرستان بخش شهر دهستان روستای زندگی می‌کنید.

۲- شهرستان شما از چند بخش، شهر و دهستان تشکیل شده است؟

۱- در زمان تألیف کتاب (تابستان ۱۳۸۸) شهرستان نائین به دو شهرستان نائین و خور و بیابانک تبدیل شد.

جغرافیای انسانی استان

شکل ۱-۲- نقشه تقسیمات سیاسی استان اصفهان به تفکیک شهرستان (۱۳۸۸)

درس پنجم شیوه‌های زندگی در استان

شکل ۲-۲- میدان امام (نقش جهان) در ۱۵۰ سال قبل

شکل ۲-۳- میدان امام (نقش جهان) - وضعیت کنونی

۱- زندگی شهری

با دقت به شکل‌های ۲-۲ و ۲-۳ نگاه کنید. به نظر شما، اصفهان گذشته چه تفاوتی با اصفهان امروز دارد؟ شهر محل زندگی

شما چطور؟

در استان اصفهان با توجه به شرایط پستی و بلندی می‌توان محل استقرار شهرها را به سه گونه طبقه‌بندی کرد:

۱- شهرهای واقع در ناحیه کوهستانی: با توجه به شکل ۲-۶ کدام شهرهای استان در این ناحیه قرار دارند. آب و هوای

جغرافیای انسانی استان

سرد این نواحی همراه با کمبود زمین‌های هموار، طولانی بودن روزهای یخبندان، مشکلات حمل و نقل و ... محدودیت‌هایی برای شهرنشینی و گسترش شهرها در این ناحیه ایجاد کرده است. از سوی دیگر بهره‌گیری از نقش بیابانی و قابلیت‌های استراحتگاهی به ویژه در سال‌های اخیر به عنوان یکی از مناسب‌ترین فعالیت‌ها برای شهرهای کوهستانی محسوب می‌شود؛ مانند ایجاد دهکده تفریحی در جادگان.

شکل ۴-۲- دهکده تفریحی جادگان

۲- شهرهای واقع در ناحیه کوهپایه‌ای: شهرهایی مانند نظنز، میمه، دهاقان، قمصر، باغبادران و ... در شمار شهرهای کوهپایه‌ای محسوب می‌شوند. محل استقرار این شهرها به گونه‌ای است که به دلیل ارتفاع کمتر از نقاط کوهستانی و شیب مناسب، محدودیتی برای فعالیت‌های انسانی ایجاد نمی‌کنند. ویژگی خاص جغرافیایی این شهرها غالباً عبارت‌اند از، شیب ملایم و سهولت در حمل و نقل، منابع آب مناسب و بهره‌مندی از آب و هوای معتدل.

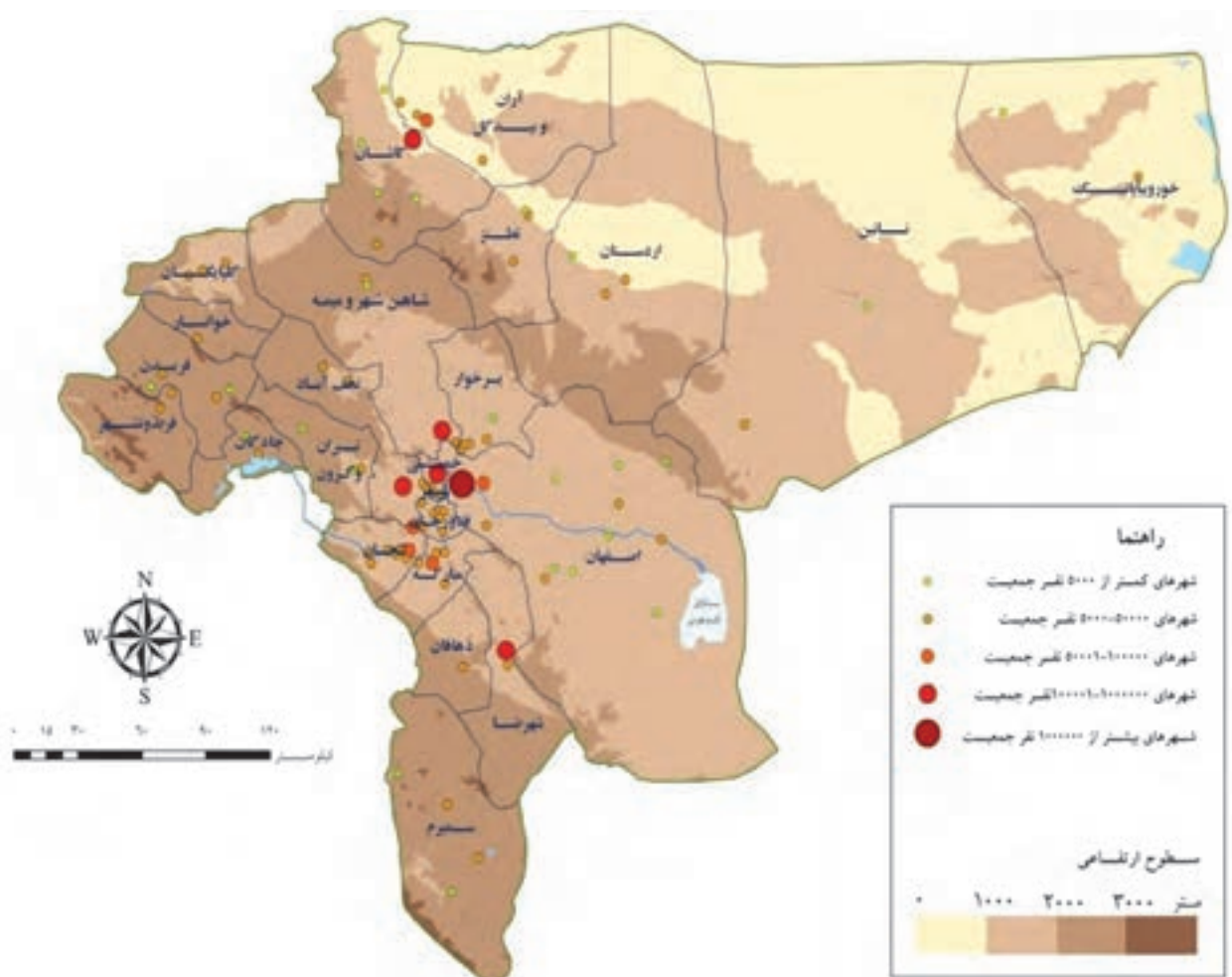
۳- شهرهای واقع در دشت‌های استان: این شهرها در ناحیه مرکزی، شمالی و شرقی استان پراکنده شده‌اند و می‌توان آن‌ها را به دو گروه تقسیم کرد.

الف) شهرهای اطراف رودخانه زاینده‌رود: بیشتر شهرهای واقع در ناحیه دشت از شهرهای مرکزی استان‌اند و بعضاً در حاشیه رودخانه زاینده‌رود یا در فاصله کمی از آن استقرار یافته‌اند. اکثر شهرهای پرجمعیت استان مانند خمینی‌شهر، نجف‌آباد، فلاورجان، اصفهان و ... از این جمله‌اند (شکل ۵-۲).

ب) شهرهای واقع در دشت‌های شمالی و شرقی استان: شهرستان‌های آران و بیدگل، اردستان، نایین و ... از جمله این شهرها هستند که به دلیل محدودیت امکانات کشاورزی بیشتر بر تولیدات غیرزراعی و فعالیت‌های صنعتی و خدماتی متکی‌اند. اقلیم خشک و گرم این شهرها بر نوع معماری و الگوهای شهرسازی آن اثر دارد.

شکل ۲-۵- شهرستان آران و بیدگل

شکل ۲-۶- نقشه پراکنندگی سکونتگاه‌های شهری استان اصفهان

فعالیت گروهی ۲-۲ ✓

با توجه به شکل ۲-۶ آیا پراکندگی نقاط شهری در همه جای استان اصفهان یکسان است؟ چرا؟

بیشتر بدانیم

شکل‌گیری اصفهان جدید: اصفهان در زمان شاه عباس اول به پایتختی ایران انتخاب شد و در معماری آن آمیزه‌ای از باغات متعدد، مادی‌های فراوان، پل‌های چند منظوره، کاخ‌ها، مساجد بزرگ و زیبا، مدارس، بازار، خیابان‌های وسیع و ... و بارعایت اصول مکان‌گزینی بهینه، زیباشناختی، پایداری شهر، حفظ مسائل زیست محیطی و حفظ بافت قدیم در کنار بافت جدید شکل گرفته است. بزرگانی چون شیخ بهایی و استاد علی اکبر اصفهانی که خود برنامه‌ریز، فیلسوف، عارف، معمار و شهرساز بوده‌اند، در طراحی و ساخت چنین فضاهایی نقش اصلی را به عهده داشته‌اند.

شکل ۲-۷- تندیس استاد علی اکبر اصفهانی یکی از سازندگان شهر اصفهان در زمان صفویه

شکل ۲-۸- سربینة حمام علیقلی آقا، هر بخش متعلق به طبقه اجتماعی خاصی بوده است.

در آن زمان، قالب کلی شهر از محله‌های جداگانه‌ای تشکیل می‌شد (مانند محله بیدآباد، طوقچی و جلفا در اصفهان) که علاوه بر خانه‌ها، دارای مراکز خدماتی مانند مسجد، بازار، کاروان‌سرا، حمام، مدرسه، زورخانه و قهوه‌خانه بود و این امر باعث می‌شد مردم در کمترین زمان و کوتاه‌ترین فاصله بتوانند نیازهای خود را برطرف کنند (بازار و حمام علاوه بر این که بخشی از نیازهای انسان ساکن در شهرها را برطرف می‌کردند، با محیط جذاب و بزرگ خود محلی برای ارتباطات اجتماعی و فرهنگی به شمار می‌رفتند) (شکل ۸-۲).

خانه‌ها به عنوان فراوان‌ترین عنصر شهری به گونه‌ای ساخته می‌شدند که بیشترین هماهنگی را با محیط طبیعی و فرهنگی خود دارا باشند. در طراحی آنها، استفاده از پدیده‌های اقلیمی مانند باد، خورشید و ... به خوبی در نظر گرفته می‌شد تا خانه با مصرف حداقل انرژی در تابستان و زمستان، شرایط مناسبی را برای زیستن ساکنانش فراهم آورد. توجه به خلوت (عدم اشراف دیداری و شنیداری نسبت به همسایگان و درون‌گرایی ساختمان)، زیباسازی (استفاده از باغچه، حوض آب، گچ‌بری، شیشه‌های رنگارنگ، آینه کاری و ...)، تفکیک فضای خصوصی، تفکیک فضای زمستانی و تابستانی و اختصاص هر فضا به کاربری خاص، از موارد دیگری بود که در ساخت خانه‌ها به آن توجه می‌شد.

شکل ۹-۲- کاشان شهر خانه‌های بی‌نظیر با کارایی، زیبایی و هندسه شگفت آور

فعالیت گروهی ۲-۳

تاریخچه شکل‌گیری شهر محل سکونت خود را بررسی کرده، گزارش آن را به کلاس ارائه کنید.

آیا می‌دانید

روز سوم اردیبهشت روز تولد شیخ بهایی، روز اصفهان نام‌گذاری شده است.

در صد سال اخیر، همزمان با ورود وسایل نقلیه موتوری، ایجاد خیابان‌های متقاطع و شطرنجی، افزایش جمعیت و رشد شهرنشینی، مصرف‌گرایی، ورود الگوهای شهرسازی غیربومی، سیمای شهرهای اصفهان دگرگون شد و در اغلب آن‌ها بافت غیربومی در کنار بافت اصیل و سنتی حالتی دوگانه را به وجود آورد. در این شهرها، منطقه‌بندی جدید موجب کمرنگ‌شدن نقش محله‌ها شد.

شکل ۱۰-۲- بافت شطرنجی شهر کاشان

به دنبال توسعه بی‌رویه شهرها و افزایش درصد شهرنشینی در دهه‌های اخیر، شهرهای استان اصفهان با مشکلات فراوانی مانند شلوغی زیاد، فشار زیاد بر محیط طبیعی و تخریب آن، تغییر و تبدیل کاربری‌های کشاورزی به ساختمان‌های تجاری و مسکونی، کمبود و گرانی مسکن، حاشیه‌نشینی، افزایش روزافزون وسایل نقلیه موتوری (ترافیک)، آلودگی، پسماندها و پساب‌ها مواجه شده‌اند.

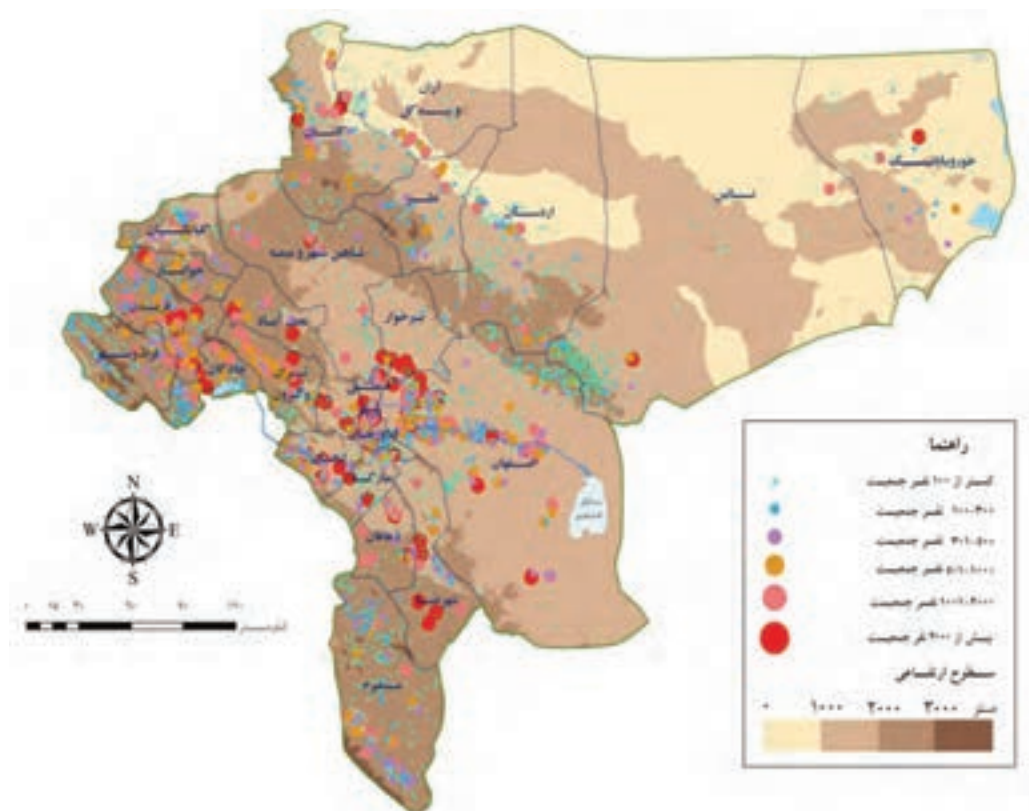
شکل ۱۱-۲- بافت جدید شهری (منظره خمینی شهر)

فعالیت گروهی ۲-۴

- ۱- مسائل اساسی شهر شما چیست؟ نام ببرید.
- ۲- چند راهکار مناسب برای کاهش یا رفع مشکلات شهر خود بیان کنید.

۲- زندگی روستایی در استان

از گذشته‌های دور تاکنون روستاهای استان اصفهان با طبیعت زیبای خود به عنوان یکی از مهم‌ترین مراکز تولیدات اقتصادی و فرهنگی به شمار می‌آیند و به رغم توسعه شهرنشینی همچنان اهمیت خود را حفظ کرده‌اند. جامعه روستایی سهم بزرگی در سازندگی و توسعه استان دارد و نادیده گرفتن جایگاه آن در امور اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (به ویژه استفاده از فرهنگ و دانش بومی) می‌تواند توسعه کشور را با مشکلات جدی مواجه کند. تعداد کل روستاهای استان ۳۰۰۵ عدد است که ۱۶/۵ درصد جمعیت استان را به خود اختصاص داده‌اند. از این تعداد ۵۵ درصد در ناحیه دشت واقع شده‌اند. طی سال‌های ۸۸-۱۳۷۵ مجموعه‌ای از روستاها در محدوده شهرها قرار گرفته‌اند یا به شهرهای مستقل تبدیل شده‌اند. روستاهای استان اصفهان را می‌توان براساس معیارهای متفاوتی از جمله قابلیت‌های طبیعی، شرایط آب و هوایی، تراکم جمعیت و پراکندگی جغرافیایی تقسیم‌بندی کرد.

شکل ۱۲-۲- نقشه پراکنده سکونتگاه‌های روستایی استان اصفهان ۱۳۸۵

شکل ۱۳-۲- روستایی در منطقه جرقویه، این روستا چه شکلی دارد؟

فعالیت گروهی ۲-۵ ✓

۱- با توجه به نقشه پراکنده سکونتگاه‌های روستایی استان، آیا می‌توانید نحوه پراکنده‌گی روستاها در نواحی مختلف استان را مشخص کنید؟

۲- به نظر شما چه تفاوتی بین شکل و فعالیت‌های اقتصادی روستا در این نواحی وجود دارد؟

شکل ۱۴-۲- روستای کوهستانی در سمیرم

شکل ۱۵-۲- نوسازی روستاها در استان - سمیرم

فعالیت گروهی ۲-۶ ✓

شما با کدام یک از مشکلات زندگی روستایی آشنایید؟ آیا می‌توانید آنها را برای دوستانتان بازگو کنید؟

۳- زندگی عشایری در استان

آیا می‌دانید

کوچ‌نشینان مردمانی هستند که با کمترین هزینه‌های اقتصادی، بیشترین تولید و فایده اقتصادی را برای کشورمان دارند.

شکل ۱۶-۲- زندگی کوچ‌نشینی در استان اصفهان

کوچ‌نشینان آزاده استان اصفهان با وجود محدودیت‌های طبیعی، توانسته‌اند جامعه‌ای مولد و پویا در بخش دامداری، صنایع دستی و کشاورزی ایجاد کنند. این مردم سخت‌کوش با کوچ متوالی در طول سال، علاوه بر تأمین معاش خود، در تولید انواع محصولات لبنی و پروتئینی، صنایع دستی و محصولات کشاورزی فعالیت بسیار مؤثری دارند. از سوی دیگر، در زمینه ادبیات، موسیقی، آداب و رسوم ویژه و خصایص اجتماعی منحصر به فرد و نیز حفظ سنت‌های ایرانی - اسلامی و مدیریت مراتع و عرصه‌های طبیعی و پاسداشت مرزهای کشور نقش بسزایی را ایفا می‌کنند. زندگی کوچ‌نشینی از جاذبه‌های مهم گردشگری فرهنگی به شمار می‌آیند.

شکل ۱۸-۲- دانش آموزان کوچ نشین

شکل ۱۷-۲- مدرسه کوچ نشینان

شکل ۱۹-۲- دامداری، مهم ترین فعالیت کوچ نشینان

کوچ نشینان استان اصفهان طبق آمار سال ۱۳۸۷ با جمعیتی بالغ بر ۹۶۰۵ خانوار و ۵۲۹۸۴ نفر از سه ایل قشقایی، بختیاری و عرب جرقویه تشکیل شده اند که با داشتن ۱۲۷۶۰۰۰ رأس دام از ۱/۴ میلیون هکتار مراتع استان بهره برداری می کنند. در دهه های اخیر، از جمعیت کوچ نشین استان کاسته شده و بیشتر آنان در شهرها و روستاهای مجاور مناطق بیلاقی مانند سمیرم، شهرضا، فریدونشهر و فریدن ساکن شده اند و این روند همچنان ادامه دارد. با توجه به مطالعات صورت گرفته، اغلب کوچ نشینان تمایل به یکجانشینی و اسکان دارند؛ زیرا خدمات رسانی به کوچ نشینان اسکان یافته بسیار آسان تر و با هزینه کمتری امکان پذیر است. ورود فتاوری های جدید مانند خودرو و وسایل ارتباط جمعی، تغییراتی را در شیوه زندگی و کوچ این مردم ایجاد کرده است؛ برای مثال، آنان ترجیح می دهند برای کوچ به جای طی کردن، راه های بسیار خطرناک و طولانی، از کامیون برای حمل دام و اسباب و اثاثیه خود استفاده کنند.

جغرافیای انسانی استان

شکل ۲۰-۲- نقش بسیار چشمگیر زنان در زندگی کوچ‌نشینان

شکل ۲۰-۲- ورود فناوری ارتباطی در زندگی کوچ‌نشینان

با توجه به جدول ۱-۲ می‌توان محلّ گذران تابستان و زمستان کوچ‌نشینان استان را به تفکیک استان و شهرستان مشاهده کرد.

برای مطالعه

جدول ۱-۲- محلّ ییلاق و قشلاق کوچ‌نشینان استان اصفهان

نام ایل	ییلاق	قشلاق
بختیاری	فریدونشهر - چادگان	استان خوزستان
قشقایی	سمیرم - شهرضا - دهاقان	استان های فارس - بوشهر - کهگیلویه و بویر احمد
عرب جرقویه	استان های چهارمحال و بختیاری - فارس - اصفهان	شهرستان های اصفهان - جرقویه سفلی و علیا و آباءه

آیا می‌دانید

کوچ نشینان استان اصفهان :

- ✓ سالیانه بیش از ۱۱۰۰۰ واحد انواع صنایع دستی (قالی، گلیم، گبه و ...) تولید می‌کنند.
- ✓ $\frac{1}{4}$ واحد دامی استان را در اختیار دارند.
- ✓ حدود ۷۵۰۰ تن گوشت قرمز در سال تولید می‌کنند.
- ✓ انواع فراورده‌های لبنی (شیر، ماست، کره و ...) تولید می‌کنند.
- ✓ در بیش از ۱۵۰۰۰ هکتار زمین، تولیدات زراعی و باغی دارند.

فعالیت گروهی ۲-۷ ✓

- ۱- مسائل و مشکلات عمده زندگی کوچ نشینان چیست؟
- ۲- راهکارهای مناسب برای کاهش مشکلات کوچ نشینان کدام‌اند؟